

Abonamentul

Pentru monarhie:
Pe an 12 cor., $\frac{1}{2}$ an
6 cor., $\frac{1}{4}$ an 3 cor.

Pentru străinătate:
Pe 1 an 18 frcs., $\frac{1}{2}$
an 9 frcs., $\frac{1}{4}$ an
4 frcs. 50 cm.

Făcea apare în fie care
Sâmbătă.

Unirea

Insertiuni

Un şir garmond:
o dată 14 fl., a doua oră
12 fl., a treia oră 10 fl.

Tot ce privesce făcea,
să se adreseze la »Re-
dacţiunea şi Admini-
straţiunea Unirii»

in
Blaş.

Făce bisericescă-politică.

Anul XII.

Blaş 16 August 1902.

Numărul 33.

NOUE „EVOLUŢII“.

Nu de mult ne ocupăm la acest loc cu „Evoluțiile“ ce părintele Nicolae Măneguțiu, de la Tîrgul-Murășului, debitase în „Telegraful Român“ contra bisericii noastre. Sînt numai vre-o trei luni de atunci, și în acest relativ scurt interval, N. Măneguțiu a făcut o evoluție mare și foarte surprinzătoare. A debitat cu o serie de atacuri, care de care mai violente, nu contra noastră, ci contra autorităților sale bisericesci, și nu contra bisericii noastre, ci contra bisericii ortodoxe române. Adevărat că „evoluțiile“ acestea nu le-a mai sevirșit în colónele largi și ospitale ale „Telegrafului Român“, făcînd o mișcare separată, ce s'a împrăștiat în mii de exemplare sub bizarul și bizantinul „titlu de „Almanachul sfîntului Nicolae“.

La noi sînt peste tot rari broșurile volante; și mai rar sînt înse — har Domnului — broșurile de felul „Almanachului“ nesfîntului Nicolae din Tîrgul Murășului. E sigur înse că o senzație mai mare și mai penibilă de cît această rar va fi produs broșură românească.

De alt fel nici broșura, nici autorul ei, nu merită să ne ocupăm noi cu ea; această din mai multe motive. În tot cazul personalitatea dl M. nu e de așa fel, ca să merite a fi luat în serioasă considerare și apreciat în public, nici chiar atunci, cînd își ia un rol așa de tragi-comic, ca în „Almanachul“ său. Țîr în ce privesc actele și faptele, ce le publică, și cari vorbesc de sine, acelea nu ne privesc pe noi. Cei ce sînt visați vor ști ei cum să le trateze ori pertrăcteze, pe noi nu ne împoartă direct, deși ele sînt și rămân

un simptom nou și foarte trist al vieții noastre publice. Ceea ce ne face totuși, ca să dăm óre care atențiune acestui fenomen publicistic, este faptul, că dl Măneguțiu, tristul erou al și mai tristei tragicomedii, este omul acela, ca de atâtea ori a dovedit că nu încapă de biserica noastră, că nu o pòte suferi, și că ar șterge-o bucuros de pe fața pămîntului, pentru ca să ne „reunescă“ pe toți cu biserica neunită, sau cum zicea cu „biserica autonomă ortodoxă națională.“ „Reunirea“ acesta a fost idea regină pe care dl Măneguțiu cu predilecțiune o încăleca cu vreme și fără vreme, cu cuvîntul, și în scris, ca să paradeze ast fel înaintea publicului mare neorientat.

Ei bine, biserica cu care dl Măneguțiu voia să ne „reunescă“ pe noi uniții, ni-o presintă dînsul acum, — după profunde meditații — într'o lumină cu totul stranie, ca o biserică coruptă și destrămată până în temelii, ca o biserică, în care tóte vîțiile și pécatele Fanarului „floréză“ — un cuvînt propriu — ca la vremea sa în timpul de flóre a fanariotismului. . . .

Cum se face cu acesta evoluție neașteptată? Mai mult. Chiar în această infectă broșură, care băjbaie de pécatele desvelite ale bizantinismului, faimosul autor nu ne cruța biserica de cele mai necuviincioase și calumnioase atacuri. Cum se face acest contrast și acesta frapantă contradicție și inconsecvență?

De exemplu. Noi am combătut și combatem necontentit bizantinismul, acel sistem funest, care a nenorocit neamul românesc prin biserică până la unire, și din care pașul cel dintăi spre emancipare l'a format actul înțelept și măreț al unirei cu Roma. D. Nic. Măneguțiu recunoșce și dînsul, că biserica neunită suferă de bizantinism; în repetite rînduri o spune acesta în „Almanachul“ său nesfînt. Citez numai câte-va exclamațiuni:

„Bizantinism! Nimic de cît bizantinism! În Sibiu a rare ori se face alt ceva de cît bizantinism.“ (pag. 19.)

— „De la Sibiu acest bizantinism greșos a pètruns prin tóte paturile organismului bisericesc.“ (pag. 20.)

— „Nu e de ieri de alăitãteri bizantinismul de al cărui lapte înveninat se adapă. Nu de ieri bătuiască simonia, obscurantismul, și tóte pécatele Fanarului în biserica noastră.“ (pag. 22.)

„Am contractat vîții și slăbiciuni în decursul secolilor din o biserică plină de fumul ipocrisiei.“ (pag. 195). Biserica și anume ipocrisia propagată într'însa ne-a corupt vîrțile antice, făcînd din noi un popor prea blăgin, blând și timid.“ (pag. 196.)

Ba chiar în comparație cu Fanarul dl Măneguțiu găsește stările din biserica sa mai pécătóse, pentru că ar fi mai fățișe. Dînsul scrie:

„Obscurantismul, cinismul și celelalte pécate ale grecilor din Fanar au fost ceva mai astute, și de aceea mai scusabile, dar nu mai rele și mai nerușinate, de cît acum.“

Cu tóte acestea dl M. nu cutéză a ponegri pe „Sfîntii uniții“ cum ne zice cu sarcasmul său de crismă. „Legea cea mare“ — și sub acesta ironică expresie se înțelege religiunea noastră — nu este de cît un fantom, animat între cer și pămînt“ — zice „sfîntul Nicolae“ (sit venia verbo) în „Almanachul“ său la pag. 5.

„Actul unăției nu este de cît un pact slăbănog, dictat de interese trecetóre“ — exclamă sf. Măneguțiu, în contradicție cu adevărul istoric, și cu sine însuși. Îi reamintim, dacă și-a uitat, ceea ce a scris în „Noua Rev. Română“ despre psihologia poporului nostru, articol în care enunța sus și tare că Românii tot ce au făcut au făcut pentru libertate și emancipare națională, chiar și actul unirei.

Și de alt fel astăzi se scie, și toți ómenii nepreocupați admit că unirea a fost act înțelept al poporului întreg, sevirșit de cei mai luminați ai săi, în forma cea mai deservită și mai impunetóre de cît ori

„SUVENIR DE BLAȘ“

cuprinde diferite vederi din Blaș de o frumșetă admirabilă, și executate artistic.

Costă numai 1 cor.

care act național până atunci. Se scie și se admite că prin unire am făcut primul paș spre a ne scutura ființa etnică și morală de rugina bizantinismului, ce era să ne innee, și spre a ajunge ast fel la o proprie conștiință națională. Dór tot numai fil unirei cu Roma aú fost aceea, cari ne-aú reamintit originea frumoasă, și menirea nobilă ce avem; tot ei, lucrării bisericii noastre, aú devenit lucrării vieții noastre culturale și politice; tot ei ne-aú reamintit virtuțile antice, pe cari după espresia proprie „Almanachului“ numai „fumul ipocrișiei“ din biserica bizantină ni le-aú corupt.

Ei bine, ar trebui să le scie și autorul „Almanachului“ și de bună sémă le scie, numai nu vrea să le recunoscă.

Pe noi de alt fel recunoscerea ori nerecunoscerea dlui M. puțin ne împórtă. Unirea cu Roma a fost un act providențial în istoria neamului românesc; ea și-a făcut și își va face și pe viitor rolul ei binecuvîntat în viața poporului. Lucrurile lui Dumnezeu nu le vor puté nimicii ómenii. Dar un lucru putem constata de pe acum: Máneguș după „Almanachul“ sêu, continuând cu atitudinea dușmănosă Unirei, rămâne de fapt un fantom sau un liliac, „aninat — cum însu-și zice — între cer și pămînt“.

În continuă contra zicere cu sine

insu-și e fatal să ajungă așa. De alt fel cu inconsecvențele dlui M. póte că ne vom mai ocupa, nu pentru dînsul, căci acum ó merită mai puțin, ca ori când, ci pentru noi însine, ca să ne întărim tot mai mult în convingerile noastre și în dragostea bisericii noastre unite cu Roma.

Un „uniat“.

Întâlniri de domnitori. — După întrevăderea da la Ischl între regele Carol și monarchul nostru s'armat alte două întâlniri: la Reval, unde împératul Germaniei a vizitat pe țarul Rusiei și la Berlin unde regele Italiei va cerceta pe împératul Wilhelm al Germaniei. Scopul acestor vizite, se înțelege că nu póte fi altul, de cât susținerea păcii, cel puțin așa asigură ziaristica oficiósă, în schimb înse nu e esclusă posibilitatea, că cele ce să desfășurá acum în Bulgaria și peste tot în peninsula balcanică întereséză în mare parte pe domnitótil statelor apropiate. Ceea ce se accentuéză mai ales e afaptul, că deși unele din întrevăderile acestea se fac între mambrii duplei și triplei alianțe, totuși impejurarea acésta nu conturbá mersul paclnic al lucrurilor. De asemenea se susține, că în aceste întâlniri s'ar fi discutat și eventualitatea unei reviziuni a contractului încheiat la Berlin la 1878, și în care se reguléză drepturile asupra peninsulei balcanice. Revisia acésta ó dorește mai ales Italia, care ar dori să aibă mai multă libertate, spécialement în ceea ce privește Albania, care după cum se scie, dorește libertatea eventual alipirea de Italia.

Stăpânirea magiară și naționalitățile. — Fóia germană din Viena „Deutsches Volksblatt“ tot de una ne-a dat ó deosebită atențiune și de câte ori i-se oferă ocașiune, vorbește despre noi. În unul din numerii trecuți tractéză într'un articolu luptele noastre naționale inferind procedura despotică a guvernului magiar.

Arată între altele cum prin legi volnice ni-s'aú confiscat dreptul de a ne întruni. Și după ce prin acésta nu pare a fi ajuns stăpânitorii ținta, ne atacá presa, puternica legătură ce ne ține la olaltă întru apărarea drepturilor noastre cele mai naturale.

Arată cum foile noastre sînt prigonite, și dintre aceste în rîndul prim e „Tribuna“, carea sub domnia „legii“ a avut 7 procese de prese, cu ó pedepsă de bani peste 10,000 cor.

Prigonirea acésta se pórtă sistematic mai de două decenii, cu scop ca ruinându-o materialicesce să ó nimicéscă.

Ó insemnătate puternică pentru Românii întru păstrarea limbii și culturii lor naționale contra șovinismului magiari are biserica.

„Mână în mână cu prigonirea presei s'îrșesce fóia vieneză — merge prigonirea bisericii romănesce. Causa prigonirii este autonomia ei. Ministrul de interne a lansat un ordin în înțelesul căruia studiul religiunii are să se propună în limba magiară. Zădarnice sînt protestele celor atacați provocându-se la legea de naționalități. Acestea în fața nefericitei „idel“ de stat național magiar n'aú nici ó valóre. Ele sînt scóse din vigóre ori prin interpretări false ori prin diferite ordinațiuni ministeriale.

FEUILLETON.

Iliă căprariu pră drumu Orăviței.

(Fine.)

Tievănenții își făcură treaba. Lasă să scie lumia, că cine sunt uscăturile — cine sunt tullei între români.

Cărnicienii dá fală, că aú bătut pră Tievănenții, aprópe dá Răchitova își scot niaga dá răchiă din cojoc, că să be alvă-lucn¹⁾ bătăii și să mai ungă căta osia gâr-cleaului.

— Măi — zice Iliă — sciiți cie?

— Ha?

— Hai să faciem stag în cinda Tievănenților — să criadă oamenii, că mergiem în peșit.

— Bine.

Petru Gugnea și sări jos din cocia, tăia ó jórdă din tufis, — érá Filip luă cărpa roșă, în care își învăliu clanetul și asta vru s-o pună pră prăjină ca stag. Cărpa în două colțuri era înodată.

— Mei Filipe! vezi desnódă colțurile cărpel, — că cum i pune-o pră jórdă. Ce-i acolo înodat?

¹⁾ Aldămașul.

— Apoi ce să miți fiă. Brândușa scia, că am să mierg pră drum marie — într'un colț m-o pus căta tămăia, într'altu căta sarie — ca să avem pră drum.

— Tămăia lu Christos să ne tămăieze. Las-o acolo, dar sarea ó putem lua. Écă îți dáu io căta arcia.

Iliă scósă ó paclă de duhan cu 3 și din aceea rupe căta arcia.

Filip pune din colțul cărpel saria în arcia de duhan.

Stagn e gata. Roșu ca focu, — înalt ca bradu-brădulețu. Când se apropie dá Răchitova — Filip își scóte clanetu și începe marșu de nuntă, érá Iliă cu Petru cântă dá să rupe gâr-cleaul.

Șapce găscie potcovite
Iliano, Iliano!

Or pliecat să să măricie
Iliano! Iliano!

Dar cocoșu s-o mănilat
Și dá nuntă s-o lásat.
Iliano! Iliano!

Când cântă mai bine, — écă cá cinie vinie în drum!

Popa Irimie vine dila țirg dila Orăvița. În cocia are și doi purcei, grásuni, numa bunii dá Crăciun.

— Écă dracu, cá ni-s gata. Ni s-o dus norocu. Ó cine mi țilo adus în drum — morții lui dá popă.

Iliă nu mult să gândesce ia un folomoc dá fin și mi-l aruncă după popă.

dzicénd: — Atăta să ne strici, cât nie strică finu ásta.

Écă din departe cá să vedie Orăvița. La caru dá fog se vedje fum — ca cum ar ardie Cărnecia. Caru mi-ți flueră ca cum ar fluera ficiorii la joc hora, când sar spargie clanetu lu Buscă.²⁾ La caru dá foc i ascéptă Păsulie cu fióre în piept.

— Bună dzina domnului Păsulie!

— Mulțam Dumniavóstră.

Binie cá veniați, cá mai căta și eram să rămănem pră jos. Incie coborți-vă din cocia și hai după minie.

Iliă cu Petru se vorbesc mai ceva, și îl chiamă pră domnu Păsulie la ó parcie

— Én spune-ne, fi bun, nu ni-s noi dați dracului? Măi asta nu-i glumă! — cie faciem noi, să mergiem în lumia mare.

— Nu firi-ți copii! Écă aici carcia astă tare (bilet) cu asta vá duceți bași până la Peșta.

Până ci se vorbesc — d-odată s'andie clopotu al marie ca la boii spăhiei.³⁾

— Dór'nu vine ciurda?

Clopotu sună și mai tare — érá un domn căpitan, cu căicula în cap începe să mi-ți bosconesce nisce vorbe — cá gândescei cá vrăjesce de didiochi.

— Acum trebuie să pliecam — zice Păsulie.

¹⁾ Numele primului căpitan.

²⁾ Spăhia — posesor mare.

Revistă politică.

Afaceri interne. Pertractările pactului din Austria și Ungaria continuă. Ministrul celor două țări se consultă mereu, spre a aplana definitiv toate controversile și pedecile, ce ridică mai ales ministrii austriaci.

Ceea ce ocupă acum spiritele mai ales e serbarea nasterii lui Kossuth. Partisanii acestuia doresc ca să ieie parte oficioasă și guvernul, comiții, preșidenții camerelor legislative și deputații. Se pare înse, că dorința kossuthiștilor nu se va împlini. Se zice, că guvernul nu va lua parte la serbările acestea, de asemenea nici comiții și preșidenții camerelor, cu atât mai virtos, că acum e vacanță. De aci se înțelege mare turburare.

Franța. Turburările religioase continuă. Închiderea școlilor susținute de congregațiuni nu se pot face nici acum, de cât usându-se forța. Și nu numai călugării sînt cari fac opoziție, ci de data asta se semnalază și opunerea făcută de un locotenent-colonel, care a declarat, că convicția sa religioasă nu-i permite să coopereze la închiderea școlilor. Colonelul a fost pedepsit și va fi dat în judecată pentru nesupunere.

Principalele de Orleans, folosindu-se de aceste turburări, a lansat un apel

cătră partizanii săi, în care îi provocă să lupte contra dispoziției guvernului.

O ultimă scire anunță că Sfinția Sa a adresat o notă de protestare guvernului francez. Se asigură chiar, că și între membrii guvernului ar fi neînțelegere în privința aplicării așa de brusc a legii contra congregațiilor.

Anglia. Deși nu deplin restabilit, Eduard, regele Angliei, s'a grăbit totuși să pună pe capul său coróna regală, ca nu cum-va să-l ajungă o catastrofă. Solemnitatea încoronării s'a făcut în abația din Westminster. Din acest prilej au fost concentrați 27 mii soldați și o mulțime de lume, care aștepta de mult această rară sêrbătoare. După încoronare, demnitarii statului și reprezentanții clasele nobilitare au depus jurămîntul omagial.

Correspondințe.

Prin disciplină la bine...

De la graniță, în August 1902.

În urma forței de relațiuni am mai sulevat eu tema asta și cu alte ocașuni, firesce, ca în toate trebile noastre gingașe, mai mult cu efectul „reacțiunii“ de cât cu cel al „resultatului“.

Astăzi producînd acel „resultat“ două surori dulci până la amărăciune, e timpul cel mai potrivit de a împedeca și evita

nascerea altor surori, tot de felul acesta și tot din același rezultat.

Dacă ne plîngem de miserie în trebile noastre bisericesti și scolastice, apoi să fii scusat, dar isvorul lor pe zi ce merge tot mai abundent, în cea mai mare parte îl constituie fluxul și refluxul disciplinei noastre — să o spun — „închipuite“.

Am amintit două surori. Să mă esplic deci!

Din gură și din ziare, din vecini și mai ales din sinodul unui tract al diecesei de Gherla am dat peste curentul semnificativ, că acușele de tot moleste contra preoților și învățătorilor devin tot mai dese și mai îngrijitoare, ér contra unni ast fel de curent trebuie aflate mijloce vindicative, dar necondiționat. Ei, și cui poți astupa gura, sau de la cine poți răpi peana, ca să nu scrie aceea ce voiesce? — În privința asta fără dór și pôte cutez a afirma, că în general conducătorii poporului nostru le dau „gură“ și „peană“ celor ce acușă. Dacă nu crede cine-va, n'am de cât să deschid o ușă și să-l invit a intra.

Să încep d'a-capo. Protopopul e șeful tractului și reprezentantul Consistoriului în provincie. Ei, dar cuvîntul „șef“ disciplina noastră îl consideră numai ée-așa peste picior. „Dóră nici el nu-l mai învățat de cât mine, dóră ce pôte să-mi facă? în fine e un simplu protopop și vine în parochii numai de dorul diurnelor“ — cam așa se consideră alocurea protopopul la noi, dar mai ales cam ast fel e prezentat înaintea poporului, nu ca superior și părinte, ci ca o sarcină ordinară pe popor. Consecința? — vom vedé-o.

Urméază relațiunile încordate dintre preot și învățător. Aici apoi avem tristul prilej de a privi la icóna adevărată a

Iliță și Petru Gungulea își iaș traista în spate. Filip își stringe aspru la piept stagu făcut din cârpă — și coltu în care Brădușă o înodat căta tãmăia îl țuca — dá nime nu-l vedje.

Filip își probeșce clănetu.

O lumie întrégă dè ómeni se grăbesc spre caru dá foc.

Și ei se iaș după ómeni. Iliță încă odată își sculpeșce în sîn — éra Petru cãntă mereu:

Din cineréștile mele, multe patimi să luptă cu mine. numa tu mă sprijinesce și mă mântuiesce, Mântuitorul meú.

Pră toți i bágară în vagon Pásulie, Iliță, Filip și Petru ajunșeră într'o sobă cu lavițe de lemu. Acolo erau nisce cãtane — vro trei finenți și nisce jidovi.

Toți ca și cum numa la ci cãntau. D-odadă-să audie dafarã, ca și cum ar striga cineva „cãți“ (kész).

— Iliță respunșe iutie cã patru, anume iel. Pásulie, Petru și Filip.

Toți încep să ridă — ba și domnu căpitanu carului. Ba gândeal cã și caru dá iel ride, — cã odată numa mi-ți fluerã, caru se mișcã. — și Iliță numa mi-ți cade. În pótele lui Petru — ca cum iel l-ar fi muierea sa.

Pásulie dzice, cã acuma pliceam.

Toți își fac cruciea și dzic Doamne ajută.

* * *

Isenbonu pliccă dá-ți iera mai mare dragu.

— Mă Pietre să mă bată, Dumnezeuú dá-ți mint, mă nici pră căruța spãhiei nu cie eari ca pră caru ásta. Hanțu lui dá neamț, cã mál a dracului ai — cum își află el ce-ți placiee!

Écã cã una, cã alta își vorbesc Cãrnicienii în isenbon.

Filip Șchiopul să mai dete dá vorbã cu nisce cãtanie — cari dzic cã au fost și la bătăia.

— Mă Pietre! — dzicie Filip. — Éu vedzi dá vorbesc cu cãtanile ástia, cã o fost și la bătăie.

Să trăiți mël! Éu povestiți pr'unde ați umblat, cu cine v-ați bătut.

— Cã mie, mortii iel dá bătăie, tare imi place bătăia.

O cãtanã, abunã samã, tare imblatã prin lumie, cam spunie cã iel a fost și la crovați în țara prusului — și acolo s-o bătut cu franțușii. Áșa bătăie n-a fost nici prã vremea burcușului.

Cãrnicienii îngãlbinesc dá fricã.

— D-apoi d-undje vis voi ficiorilor?

Cãtanilor lio fost rușine să dzicã, cã sunt și ei de lângã Cãrniecã și ca se impunã Cãrnicienilor zic:

— Noi mi-s dîn burgu Cimișorii.

— Mă! baș dîn burg?

— Baș.

— D-apoi dăparcie o fi burgu ala?

— Tare dăparcie. Vro 20 dá ștãții.

— Mă, apoi cum ați ajuns voi praicea pră la noi?

Ni-o trimis împãratu, să vedjem cã unje ar fi ficiori faini și mari pãntu cãtaniele împãratului.

— D-apoi aflatați multe?

— Aflat — nu baș multie.

— Dapoi én spuneți-mi, cum e cimpul pră la voi? Cum stã cucuruзу? Legat-o?

— Poi cie gândjiți voi, cã pră noi nie dóre capu dá cucuruзу? Noi sunciem cãtanie — la noi nu-l cimp, or plóia, o ninge — noi la 5 zile nie cãpãtãm plata — și paciã bunã.

— Blago dá voi. ¹⁾

Isenbonu ajunge la ștația. Cãtaniele să scobor. În isenbon se suie două mueri, o babã bătrãnã și o fatã marie.

Florinel.

¹⁾ Bine e de voi.

disciplinei noastre. Aici de multe ori îți stă mintea în loc, și nu știi ce să alegi: preotul ori învățătorul e de vină? Eă socotesc, că în cazul neînțelegerii și a necinstei reciproce, amândoi vor fi de vină, și constatez, că discordia lor e fructul respectului lor față de lege și ordine. Prin ast fel de relațiuni apoi frunțașii poporului cu forța ajung și ei în vîrtegiul conducătorilor, ba chaosul se estinde la poporul întreg, acușele răsar ca ciupercile din cîce și din colo. Acum cine să-l descurce? și cine să apere reputațiunea preotului și a învățătorului? La tot cazul protopopul e mai competent și mai chemat. Apelază deci preotul în feiul său, ăr învățătorul în sens opus la bunăvoința protopopului. Acestuia tot el l-aă cam redus auctoritatea înaintea poporului. Și acum ce să facă protopopul? Le va spune verde: „dacă v-ați nevoit a-mi submina vaza înaintea poporului, apoi eă înzădar voi cerca, să întorc mânia vrășmașilor de pe Dvóstre.“ Și asta cu tot dreptul. Să apelază apoi la Consistor, urmază o sumedenie de încureături, până chiar la proverbiul, că „o sută de cuvînți nu pot scóte piatra din tău.“ Lucru natural!

Ca să fiu întru tóte obiectiv, admit și cazul sporadic, că une ori chiar și protopopii în loc să potolésca și descurce, aprind și încurecă mai mult, și încă fără de nici un rost. Cunosc ast fel de casuri. Destul, că din tóte vămășelile acestea cu cea mai mare daună se alege poporul. El prin ast fel de exemple să strică într'atâta, în cât de loc nu trebuie, să ne mirăm, dacă în corupțiunea sa se sfătuesce prin crișme, că „popa și dascălul nu se aă bine, nici între ei și nici cu protopopul, putem să-l jucăm cum vrem!“

Acum să întorcem pagina. Óre dacă poporul și frunțașii ar avé dinaintea ochilor armonie, respect și iubire de disciplină între protopop, preot și învățător, dacă ar vedé el numai gravitate și cinste între acei factori, subînțelegénd dreptate și devotament față de popor, — ar cuteza cine-va să se atingă de ei cu acușe și alte șicanări, ori barém cu vre-o ofesă? Nu cred, căci convingerea e pe partea mea.

A dóua soră, despre care s'a vorbit atâta în timpul din urmă, e „controlarea mai severă a învățămîntului nostru popular.“

Din parte-mi atâta mă pot însufleți de succesul unei discipline consciințioșe, în cât mă cuprinde mirarea la auđul augmentării de controlă, fie pe tapet învățămîntul său altă instituție, afară póte când e vorbă de bani. Unde-i idealul pedagogului nutrit și încălđit în institutul preparandial? Unde-i consciința de chemare și devotamentul învățătorului de a fi economul de model în ogorul brușos al poporului nostru? Unde-i fala lui temeinică de a fi crescut odrasle sănătoșe din automatele înclăstare ale neamului său? Aceste virtuți dórá aă lipsă de controlă mai severă?

Mie, dorința chiar a unor învățători în privința asta, mi-se pare cam suspectă. Pe cum a și ceti așa printre șire, unii învățători póte n'ar fi îndestulți cu „învățătura și domnia“ controlătoare a protopopilor, a preoților, ma chiar nici cu cea a lor proprie. O, dlor învățători învățați a vè cunosce temeinic, și veți ajunge la convingerea, că controla désă a domnilor mai mari, tot

pentru Dvóstre ar deveni mai plictisitoare și chiar molestă! Lăsa-ți, să vè controleze protopopii, preoții și Dvóstre înși-ve! ăr dacă vedeți ici-cólea controlori mai învățați și mai galanți de cât controlorii Dvóstre, apoi faceți comparația deplină, și veți afla, că dascălii din jurul acelor domni încă vor fi ceva „mai acasă“ de cât al noștri. Respect față de superiori, respect între ei, și disciplină admirabilă! Noi ne potrivim unii cu alții și ca învățați și ca domni, numai să scim apreția întru tóte armonia acésta. Să nu ne ținem mai mult de cât aievea. Un învățător d. e. începe șóla cu finea lui Novembre (?), ăr când la examen? În butul protopopului desertéază; firesce pe preot nici nu-l bagă în samă, póte pentru că l-a esoperat salariul regulat. Acum fie-mi permis a întreba, că óre din procedura asta poporul n'a căpétat gust de a acușe? Óre o ast fel de purtare constituie elementul disciplinei? Óre când s'a restabili ecuilibrul acelei șóle? Și în fine óre o controlă mai „domnésca“ n'ar fi luat imediat pânea din gura acelu învățător?

Să creăm, ăr unde esistă deja, să închegăm o disciplină cinstită. Ea ne va feri de miserie.

Eventual mai multe.

Romeo.

Ceva despre acușe contra preoților.

De pe cîmpie, Iulie 1902.

În colónele prețuitei „Unirea“ Nr. 26, făcându-se raport despre decursul conferinței tractul Gherlei, între altele propuneri, să șóla un preot tractual și cu cuvinte înmuiate în durere, aduce la cunoștință, un rău de care mulți sufer, nu numai în tractul Gherlei, dar mai în tóte tractele, — adecă pîrele celea multe și nefundate a poporenilor, ridicate contra preoților și zice on. raportor: „că acestea să fie cetite de frații amenințați de acela-și pericol,“ ăr eă așa adauge, că și de cei neamenințați, pentru că de câte ori nu s'a întimplat, că azi a eșit un frate preot în investigație contra altuia, și nu mult după aceea s'a întimplat viceversa, așa în cât réul acesta nu numai în tractul Gherlei, ci mai în tóte tractele Iea dimensiuni tot mai mari și desastroșe.

Cu plăcere cetim discuția cea interesantă a dlor învățători, deschisă în colónele acestei foi „despre controla șólelor“ — óre n'ar fi cu scop ca și noi preoții să arétăm un interes mai viu față cu relele ce ne amenință azi pe unul, mâne pe altul? și să căutăm nisce mijloce de apărare comune, căci acestea pîri în celea mai multe casuri sînt fără de nici un motiv, fără de nici o caință fundată.

Datorința preotului e de a merge înainte pe calea dréptă, de a ține pași cu înaintarea altor, și poporul nostru fiind tare îndrăgît, cu deosebire în străformări ori renovări el vrea să rămână tot cam așa cum a fost, ba dacă ar puté ar scări ori șterge impositiele bisericesci și scolastice, căci să meresc celea politice fără scirea și învoirea lui, de „mussa“ ca de voie bună, acolo plătesc și tac, la biserică ori șóla cam cu anevoie ori de loc, și dacă preotul forțéază lucrul, la ce e bun și folositor, e luat la

ochi, căci românul „ține minte“ și la ori ce ocașune binevenită, să ridică asupra popii, tóte se sparg în capul lui.

Cu deosebire când se întimplă ceva schimbare în tract ori comună, în timpurile mai recente cu „Actele de dotațiune.“ quinquenale docentați, înlocuirea învățătorilor necualițați cu qualițați, adjnstarea șólelor, regularea metelor, scóterea regulată a competențelor preoțesci ori docentali, sînt cauzele principale, din cari provin celea mai multe pîri, și dacă oficiile superioșe, ar binevoi a scruta mai cu de-amăunțut aceste acușe prea cred că ar afla, că mai tóte discordiile între preot și popor din aceste cauze provin. Ca în de regulă acțiunea produce reacțiune, și preoții, cari voiesc a-și implini datorințele impuse lor, sînt luați la țel, și pe cum vînătorul își aștenta vînatul său; așa cei renitenți și superbii aștéptă ocașuni binevenite, de a se resculă asupra preoților, pe ori ce căi și mijloce tertate ori nelertate, că dórá ei țin pe popa și ei plătesc dascălul, ei le poruncesc, „a lor e șóla și Biserica, le pot închide când vrea“ și de multe ori cu atari vorbe staă înaintea dlor protopopi, ba și în pîri amintesc, fără de a li-se da lecti cuvenite, după cum fac oficialii civili, și cu deosebire aceste pîri ca și trăsnetul se descacă asupra obiectelor mai înalte, asupra preoților mai zeloși, de unde nu fără motiv a zis un protopop veteran: „se constată cum că de regulă numai acolo este poporul mai renitent față de preot, unde acesta este activ, voidnd a-l trezi din letargia, în care se află“; la preoți mai bătrâni și la unii din aceia, cari se lasă cu totul după placul și voia poporenilor, albă acestia cât de mari scăderi, nimenea nu le descopere nici îi pîresc, pe când de cei tineri, și cari vreaă să se producă cu ceva spre înaintarea binelui obstesc, nu le plac, li-se opun la tóte și la vremea sa îi și pîresc.

Óre n'ar fi timpul ca să venim și noi spre apărarea noastră? și acest rău să se discute la tóte conferințele tractuali, și în unanimitate și solidaritate să se afle nisce mijloce acomodate pentru sanarea lor. Să ne căștigăm și întărim auctoritatea cuvenită oficiului ce-l purtăm. Să pretindem de la autoritățile superioșe, ca acéști auctoritate înaintea poporului să ni-se susțină, barém în acel grad, în care își susțin pretorii și notarii comunali oficiile lor, cari de multe ori deși nu sînt după placul lor, totuși satul întreg nu le póte strica, nici aî mișca din postul lor, dacă sînt protegiați de auctoritatea lor superioșă; și să anatemisăm pe toți aceia dintre frații preoți, cari ar cuteza a ridica mâna sacrilegă asupra fratelui său spre a-l pîri, fie chiar în folosul lor ori a familiei lor, ca cel puțin să nu ațtăm noi focul contra noastră, căci avem destul dușman, cari caută prilej să o facă acésta și fără de noi. Să se pună mai multă încredere față cu cei chemați de a conduce poporul, și răbda tóte pentru progres și adevăr, — și la cei limbuți să nu li-se dea ascultare și încredere așa mare, adecă oile rtióșe să nu fie ocrotite, ci alungate și alese din turmă, proverbiul latin zice „rusticus ungentem pungit, pungentem ungit“.

B. în G.

ADMINISTRATORII PAROCHIALI.*Diecesa Gherla, August 1902.*

În credința firmă, fiind că conducătorii noștri firești: protopopii, vicarii, Consistor și Episcop, nu vor cerca „cine“ a scris, „ce“ a scris, și se vor niziu barem în parte și pe încetul a curăți Diecesa, care devine staulul lui Augea, de multele cele ce o bantue, și o vor aduce la stare adevărată și înfloritoare, și încă până ce nu e prea târziu. Ca se nu pôtă iscodi cineva acel propus că de dragostea ori antipatia cutarua reflectez la chestia sus amintită, las se vorbescă cifrele aflătoare în istoricii diecesei „Schematismus (?) de Gherla. — Am conferit 2 schematisme, unul din anul 1890 al 2-lea jubilar 1900. În 1890 afiu tracte protopopesci 45, parochii 491, parochi 153, adm. parochiali 304. — După 10 afiu tot 45 tract. protop., 489 parochii, cu 88 parochi și 387 adm. paroch. Nrul parochielor a scăzut — pôte devenind filii — cu 4, a parochilor cu 65, a adm. paroch. a crescut cu 83. Peste 10 ani estinsa Diecesă a Gherlei — dacă ar trăi toți parochii — va avea 18 parochii.

Deschid Schematismul din 1900 jubilar la pag. 42 se începe I. Districtul Gherlei, cu un paroch și 10 administratori, dintre cari unul numără de la ordinare 31 ani altul 24, cel mai tânăr e de 9 ani ordinar. Se zicem că acestea nu ar merita promovarea, cea ce nu stă, căci cel cu 24 ani a ridicat biserica din material solid, școala după toate recerințele și ajustate cu toate aparatele, a câtigat o grădină, pe care a ridicat superedificatele parochiali, și mai multe locuri pe sama bisericeii, deși e moralist ore nu i-sa cuvenit titlu de „paroch“? Dar preotul din Săplac, care de 17 ani e preot, fost studentul cel mai bun, ca teolog tot așa, are chemare, capabilitate și zel edevărat preotesc, ore nu ar merita se pörte, ceea ce i-se cuvine cu drept titlu de paroch? Ba mai aplicați ar fi superiorii ca se-i reducă și stirbeze venitele parochiali le cererea vreunui Silaghi. Ore ce zic colegii lui Blășeni, dintre cari unul e învrednicit de Dumnezeu și superior la statul canonical.

În 5 tracte prot. nu se afiă nici un paroch, ca și cum acele tracte nu au avut reprezentanții lor la alegerea actualului Metropolitan, unde clerul Gherlei sa purtat foarte brav: Dar se amintim acele tracte cu numele și se vedem și judecăm după anii ordinare și a serviciului nu ar merita promovare.

Și aceste tracte sînt: I. Tract. S. Mărghitel, nice un paroch, 11 adm. anii de serviciu 30, 29, 24, 23, notariul tract. 18 ani, și cel mai tânăr are 6 ani de serviciu în via Domnului.

II. Tract. Lăpușului: cu 12 adm., și nice un paroch, anii de serviciu 29, 27, notariul tract. 26 ani, adm. protopopesc 25 ani, 22, 21, 18, 14 și cel mai tânăr 11 ani. Dacă după anii de serviciu nu ar merita promovarea, ore după studiu și calificare încă nu? cum cetesc la parochia: Lăpușul românesc: „Basilius Filip rigorosatus ex studio biblico“ și teologabsolut de Pesta.

III. Tract. Buzel: cu 16 adm. și nice un paroch, anii de serviciu: 39, 27, 22, 21, adm. protop 18 ani, cel mai tânăr de 4 ani.

IV. Tract. Mireșul-mare cu 9 adm. și nice un paroch, anii de serviciu 2 preoți aș câte 29 ani, unul 27, 25, not. tract. 25, 23, 17, cel mai tânăr 11 ani.

V. Tract. prot. „Ermellékiesis“ cu 6 adm. nice un paroch, anii de serviciu: 26, 23, 20, 14 și cel mai tânăr cu 11 ani de serviciu.

În genere luat sînt mai mulți adm. da sînt adm. și cu 50 și 41 ani, cum e preotul din Negreșiu din 1842 ordinar. Notariul tract. „Budacului care e și vice protopop și ordinar în anul 1852.

Se vede, că anii de serviciu în Diecesa de Gherla nu cumpănesc nimic la promovare. Cum se cumpănescă ceva când sînt ca adm. interimarii preoți cu serviciu de 32 ani. Dacă anii de serviciu nu ajută la promovare, ar crede cineva, că suplinesce calificația făcută prin seminariile de renume cum Roma, Pesta. Nici acesta, pot să citez zeii de casuri din cari se vede, că la noi nice pe calificare nu mult se da. — Dacă în alte Diecese Ven. Consistore afiă lucru vrednic a recunoscă meritele multor preoți, unora conferindule titlu de paroch, altora de protop. onorar, ore în diecesa noastră, nu ar pute prin asemenea procedură se stîrnescă în cler o ambițiune nobilă, o emulare în tot ce e spre înflorirea bisericeii și a neamului? Ori döră aci un prețiu are somnul cu lucrarea, indiferentismul cu zelul? Se nu fie! Deei:

Videant consules!!

„1888“.

Noutăți.

Întru mărirea lui Dumnezeu. Stimatul Domn Vasile H. Hăncu șef farmacist la spitatul Colțea în Bucuresci pătruns de dragostea curată față de s. noastră biserica a donat în anii trecuți mai multe obiecte pe cuni: potir, disc, linguriță și sletuță, toate de argint de china lutaurite, cărți bisericesci: Liturgierii, Euchologii, Pentecostarii și Triod, tot cu litere latine, în anul acesta însuși în loc de cunună pe sicilul neuitatei sale soții a cumpărat pentru sfînta noastră biserica „Mineiul“ cu litere latine din Bucuresci legat în piele foarte fină cu 200 franci. Îmi țiu de datorință a aduce și pe calea acesta în numele poporului din Păucea, sincera mulțumită Stimatului nostru donator. Preabunul Dumnezeu, respălătescă după vrednicie. Păucea, în 7 August 1902, Nonic Rusu, administratorul Păucei. — Grigore Ciobotariu a Mării și socia sa Ioana Dandu, locuitori în Vasilăb, au dăruit bisericeii din Vărviz 130 corone bani gata. Dumnezeu se le respălătescă însutit nobila faptă, ca se mai pôtă concurge cu obolul lor pentru ajutorarea celor ce sînt în năcazuri. Vărviz, la 12 August 1902. Petru Moldovan, paroch gr. cat.

Din Arhidiecesă. Petru Bradu, paroch și viceprotop. onor. în Orlat, distr. Sibiu, cu ziua de 1 Sept. 902 va fi trecut la deficiență, ér în locu-i a fost numit ca admin. paroch. harnicul cooperador Dion. P. Decei. Felicitări sincere!

Preoți necordinați. Exețența Sa Dr. Ioan Sabo Episcop Gherlei, în 3 August a conferit ordul s. preoții, clericilor absolți: Victor Cinea și Victor Marcuș. Cel dintăiu a fost ordinar pentru diecesa gr. cat. de Oradea-mare.

Consistoriul plenariu. Vineri s'a intrivit, consistoriul plenar, luând parte dintre esterni: protopopii George Bărbat, Blaș și Ioan Maior, Aiud și vice-protopopul Stefan Săndor Odorheiu. În acest consistor s'au făcut primiriile în teologie trimitindu-se la seminariul central din Pesta: Ștefan Pop pe anul II și Ioan Isaic pe anul I. În seminariul din Blaș au fost primiți următorii studenți absolți: Stefan Halmagyi, Teodor Branea, Ioan Cărnaț, S. Gogan, Aurel Marcu, Liviu Dumitreanu, Traian Rațiu, Ioan Băltar, Ioan Bescheri, și Fm. Caliman. — La Inter-natul de băieți au fost 159 concurenți, au fost primiți 116.

Dar preainalt. Mafestatea Sa a binevoit a dărni din casseta sa privată 400 cor. ca ajutor la edificarea bisericeii din Vărviz.

Masa studenților. On. Ioan Petean, preot în Corpade a trimis 20 cor. jumătate venitul petrecerii aranjate acolo.

Fondul subsidiar al preoților a primit de la Dem. Mureșan, preot în Chechiș, 20 corone.

Jubileu. Bătrânul Episcop de Diacova și-a serbat la 9 Aug. a 60 aniversare a promovării de doctor în teologie. Strossmayer a primit cu ocazia acesta o mulțime de felicitări, cunoscute fiind viile simpatii, ce le are printre Croați.

Turisti. Tinerii Iustin Nestor, stud. jur. și Virgil Muntean, stud. abs. au făcut o frumoasă excursiune, plecând pedestri din Blaș la 2 Iulie n. și avend de țintă vizitarea Bucovinei. În decursul călătoriei au atins orașele: Medias, Basna, Sighișora scăldiile Korond, Szovata, Iaberița, Reghin, Teaca, Bistrița, Năsăud, Săn-Georgiu, trecend granița la Coșocna. În Bucovina au vizitat orașele Dorna, Vatra, Iacobeni, Câmpulung, Rădăuț, mănăstirile Sucevița și Putna și peste Cărliba au trecut granița înderét. La 12 Aug. n. turistii noștri sa reintors acasă sănătoși.

Catolicii în Germania cresc în număr însemnat. După ultima conscripție sînt 35 milioane protestanți și 20 milioane catolici. Cei din urmă au crescut cu 15% la sută protestanții cu 13 1/2%.

Convocare. Reuniunea femeilor române din Medias și jur își va ține la 26 Aug. n. adunarea generală în școala gr. cat. din Medias. — Despărțimintul Medias al Asociațiunii convocat în adunarea cercuală pe 31 Aug. n. în comuna Bierlău. Tot cu acesta ocaziune se va ține petrecere în favorul bibliotecei populare.

Apel literar. Di preot D. Voniga dorind să scrie un studiu asupra sărbătorilor păgănesce, rögă pe public să-i deie mână de ajnaor, comunicandu-i feliuritele datine și sărbători băbesce, zile de primejdie, ș. a. și chipul cum sînt acele prăsnuite. A se adresa la Gyrok (Temes).

Petreceri. Inteligența română din Tür invită la petrecerea de vară, ce se va aranja în Tür la 28 August st. n. a. c. din incidentul Adunării generale a Despărțimintului XI. Blaș al „Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român.“ Venitul curat este destinat pentru școala română gr. cat. — Senatul scolastic gr. cat. din Feneșul-săsesc invită la petrecerea, ce o va aranja cu ocaziunea săntirii școlei gr. cat. în 28 August n. c. Venitul curat se va folosi pentru procurarea recuisitelor școlastice.

Neorolog. † Ioan Dumoriu, preot gr. cat. în Tarța, diec. Lugoșului, a repausat la 25 Iuliu n. în al 25 an al preoției și 47 al etății. Îl deplănge vėduva și 4 orfani.

În veci amintirea lui!

PARTE SCIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

O nouă carte de istorie.

Avem o deosebită bucurie, când putem vesti, că Reverendissimul Domn Dr. Augustin Bunea, canonic mitropolitan, de o dată cu însănătoșarea sa după un morb mai îndelungat, a edat o nouă scriere istorică sub titlul: „*Episcopii Petru Paul Aron și Dionisii Novacovici, sau Istoria Românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*”, cu 250 documente române, magiare, latine, franceze, italiene și germane, publicate în întregime, ori în extras. Prețul: 4 corone 50 filerl, pentru România 5 lei. Blaș 1902. Tipografia seminarului arhidieceșan.

Este cea mai mare scriere, din câte a publicat până acum domnul autor, căci se estinde pe 497+XIX. pagini, adică pe 516 pagini 8° mare, tipărite cu garmond și petit.

Mărimea cărții trebuie să o relevăm cu atât mai virtos, că scrierea această tratăză o epocă din istoria Românilor transilvăneni, până acum foarte puțin, sau de loc cunoscută, și ne povestește evenimentele numai de pe 14 ani.

Soim, cât de laudate au fost scrierile anterioare ale Reverendissimului Domn canonic, nu numai de istoriografil cei mai competenți, ci chiar și de Academia Română.

Scrierea prezintă le întrece înse pe toate celelalte, atât prin bogăția materialului documentar, cât și prin expunerea interesantă și amănunțită a evenimentelor.

Noi nu putem de cât să recomandăm această carte cu cea mai mare căldură, și să asigurăm pe cetitorii noștri, cari sînt în mare parte preoți, că ar fi păcat a nu ști rui, ca această scriere să nu se afle cât mai curînd pe masa fie cărui preot și în fie care bibliotecă parochială, protopopescă și populară.

Ca cetitorii noștri să fie orientați și mai bine asupra acestei scrieri importante, tipărite cu o eleganță și frumusețe, ce face ouore Tipografiei Seminariale, lăsăm să urmeze prefața ei:

Noi Românil transilvăneni mult trebuie să lucrăm, ca să ne putem întări și mult trebuie să învățăm, ca să șcim cum să ne apărăm în viitor de uneltirile altora.

Prim muncă neobosită și viață cinstită și cumpătată ne vom câștiga foarte nouă materiale, cari sunt neapărat de lipsă pentru a ne păstra și întinde posesiunea pămîntului udat și îngurășat cu sudorile și sângele părinților și străbunilor noștri, er prin cultivarea și răspîndirea în cercuri largi a literaturii românești ne vom asigura individualitatea noastră națională. Căci nu pôte exista naționalitate românească fără limbă românească, nici limbă românească, în timpul de acum, fără literatură românească și mai ales fără o istorie, care să ne desvălășcă și lumineze trecutul în toate fazele lui, să ne facă să pricepem prezentul și se ne îndrume în viitor

Acesta este motivul, pentru care după publicarea scrierii mele despre episcopul Ioan Inocențiu Klein, care cuprinde istoria Românilor transilvăneni de la 1728—1751, mi-am continuat studiile și cercetările și am scris această nouă carte, în care cetitorul va găsi istoria lor de la 1751—1764.

Ca să dau cărții titlul din fruntea ei, m'a îndemnat împrejurarea, că istoria Românilor transilvăneni este în prima linie bisericăscă, fiind biserica unica instituție mai de seamă, ce au avut-o ei în trecut și o au și astăzi în țările coronei ungare, er episcopii sînt căpeteniile lor, în jurul cărora, ca într'un stat în jurul domnitorului, se pôte grupa tot ce este mai remarcabil în viața poporului român de dincoace de Carpați.

Societatea românească din Transilvania pôte nici odată nu a fost așa agitată prin înfrînturile străine, ca la mijlocul veacului al XVIII, când s'a produs desbinarea ei în două biserice. Acestor turburări, foarte importante chiar și din punct de vedere politic, li s'a dat până acum puțină atenție, să au fost descrise pe baza unor isvóre neîndestulitoare, cari au dus pe unii dintre istoriografil români și străini la expunerii unilaterale și concludinți greșite. Bogata colecțiune de documente, ce o va găsi cetitorul în această scriere, îl va pune înse în poziție de a cunoște amănunțit și în adevărata ei lumină una dintre cele mai interesante și instructive perioade din istoria noastră bisericăscă și politică.

Punctul cel mai luminos din istoria Românilor transilvăneni la mijlocul veacului al XVIII, este fără îndoială doschiderea școlilor din Blaș, rodul nespus de prețios al unor străduințe neobosite și al unor mari jertfe puse pe altarul neamului românesc de doi iluștri episcopi: I. I. Klein și P. P. Aron. Pentru aceea m'am silit a descrie cât se pôte mai pe larg începuturile și prima perioadă de dezvoltare a acestor institute, cu atât mai virtos, că ele își vor serba în 1904 jubileul de 150 ani de la existența lor.

Dar nici cele lalte școle, cari au existat, ori sau înființat în timpul acesta, nu le-am trecut cu vederea.

Școle erau, în stările primitive de atunci, toate mănăstirile și schiturile din văile și munții Transilvaniei, și fiind că aceste modeste institute de viață cuvioșe și de cultură rudimentară au fost în mare parte nimicite în revoluțiunea călugărului Sofronie, m'am încercat a le descoperi trecutul și a le păstra amintirea prin noue date, ce le-am putut afla în hărțile și documente vechi.

Pentru înlocuirea mănăstirilor arse, sau dărîmate, episcopul P. P. Aron a înființat mai multe școle primare și sper, că cei ce se interesă de istoria școlilor române transilvănene, vor ave, ca și mine, bucuria de a puté cunoște din această carte nu numai numărul lor, ci și locul, unde au fost înființate și numele celor dintăi institutori.

Spre a completa tabloul stărilor noastre culturale din timpul acesta, a fost de lipsă să desfășur nu numai istoria tipografiei din Blaș, restaurată de episcopul Aron, ci și miscarea literară de atunci.

Clerul românesc de la unire încece, prin cultura mai înaltă, ce și-o câștiga în școlile catolice din Ungaria și din Apusul civilizat, deveni factor foarte important în

mişcările noastre politice, culturale, și sociale, a fost vrednic deci acest cler să-l consacru un capitol special, în care să expun starea lui de atunci și prin acesta să scriu o părțică din istoria cesțiunii „Congruet”, care preocupă atât de mult și astăzi preoțimea noastră.

Ne place a accentua adeseori, că țărânul român ne-a păstrat limba și ființa românească, dar despre sörtea lui din trecut noi cei de astăzi, în lipsă de scrieri, cari să se fi ocupat cu ea, nu ne putem face o idee limpede. Acesta împrejurare m'a îndemnat a descrie jobăjia și raporturile economice și sociale a poporului nostru din secolul al XVIII, până la schimbarea lor prin împăratul Iosif II.

Istoriei bisericei românești i-am dat o deosebită atenție și prin descrierea favelor, prin care a trecut ea de la 1701 și mai vörtos de la 1751 până la 1767, cred că am implut un gol mare, care se putea observa în cărțile de istorie de până acum.

Ce privesce isvórele, de cari m'am servit în expunerea întâmplărilor și în descrierea stărilor din timpul de la 1751—1764, relev, că ele sînt în prima linie documente autentice, până acum nepublicate. Din alți scriitori am împrumutat numai aceea, ce era dovedit prin documentele publicate de ei, sau adevărit cu documentele descoperite de mine, ori mi-s'a părut admisibil din nexul logic al evenimentelor.

Cele mai număróse documente le-am aflat în arhiva mitropolitană din Blaș, unde se păstrează și astăzi câte-va protocoale oficiale de pe timpul episcopului Aron. Am cetit toate aceste protocoale, mi-am făcut extrase dintr'insele și un număr mare din actele lor le public sau în notele textului, sau în apendice. Spre a lămuri unele cesțiuni mi-am estins cercetările și la actele de pe timpul episcopilor Atanasie Rednic și Grigorie Maior, până pe la anul 1775.

Tot în Blaș am aflat acte importante și în biblioteca arhidieceșană. Între acestea locul de frunte îl ocupă colecțiunea de ordinațiuni regesci și guverniale de sub Maria Teresia, adunate în mai multe volume sub titlul: „Normalia”.

Câte-va săptămăni am petrecut în Sibiu, unde biblioteca Bruckenthal păstrează bogata colecțiune de documente a lui Rosenfeld sub titlul de „Wallachische Union” și colecțiunea lui Benigni, în care am găsit interesantele acte despre călugărul Sofronie. La copierea actelor mi-a dat mână de ajutor fratele meu Arseniu P. Bunea, secretar la comitetul fondului grănițeresc din Sibiu.

Cu această ocaziune domnul Nicolaș Togan, pe atunci capelan, er acum administrator protopopesc gr.-cat. în Sibiu, avu bunăvoința a-mi comunica extrasele făcute de d-sa din protocoalele magistratului din Sibiu, în cari am găsit explicarea multor evenimente.

Din Sibiu am mers la Făgăraș, unde cu ajutorul cumnatului meu Alexandru Belle, protonotar comitatens, am cercetat arhiva comitatului, din care am scos date prețioșe cu privire la mănăstirile din țara Făgărașului și la revoluțiunea călugărului Sofronie.

Domnul Dr. Traian Valeriu Frențiu, preot unit al diecezei Lugojului și alumn al Colegiului Sfintului Augustin din Viena, a binevoit a-mi căuta mai multe acte în archiva statului și Curții de acolo, din cari unele le-a copiat cu mâna sa, altele mi le-a copiat un individ, în schimb pentru taxa plătită de mine.

Domnul Iosif Sterca-Șuluț, vice-președintele „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, mi-a comunicat câte-va acte, ce de mult le avea d-sa din archiva statului ungar din Budapesta.

Domnul Nicolaș Iorga, profesor la universitatea din București mi-a pus la dispoziție notițele d-sale din corespondența episcopului Dionisie Novacovici, care l'a îndemnat a scrie interesanta sa carte: „Sate și preoți din Ardeal”, tipărite, mai întâiu în „Noua Revistă Română” și în „Revista Română”.

Domnul profesor universitar Ioan Bianu mi-a permis a întrebuița actele copiate de d-sa din archiva de Propaganda Fide din Roma.

Domnul Ioan Boroș canonic în Lugoj mi-a trimis mai multe documente, ce le avea d-sa, și între acestea și extrasele, ce le făcuse domnul canonic Benjamin Densușan din scrisorile bisericești gr.-cat. din Săcărâmb.

De la domnul Vincențiu Babeș am primit un exemplar litografat din istoria calvinului P. Bod, care este de valoare numai într-un cât conține mai multe acte oficiale importante, căci narațiunea este tendențioasă și lipsită de suficientă informațiune.

Am amintit aceste isvóre, pentru ca cetitorul să știe, pe ce se întemeiază cartea mea, ér eñ să am ocaziune a aduce aci tributul mulțamitei mele celei mai ferbinti tuturor domnilor nuniți, cari m'au ajutat la adunarea materialului documentar.

Din multele documente, cari le-am consultat, public în note și în adans cam 250, parte în întregime, parte în extras, ér altele numai le amintesc la locul lor, fiind de mai puțină importanță.

Lucrarea îndeplină a fost nu numai costisitoare, ci și foarte grea pentru mine, fiind impresurat cu alte afaceri ale oficiului meu, ce nu le puteam neglige, dar am adus cu drag și acésta jertfă pe altarul bisericești și națiunii mele, fiind convins că va fi bine primită înaintea lui Dumnezeu.

Blaș, în sêrbătórea Înălțării Domnului, la 5 Iuniu 1902.

Autorul.

NUME DE FAMILIE

la românii din Ungaria.

(Continuare.)

IX. Nume de batjocură.

Ager de fire și cu bun umor românul a și poreclit. Din porecle s'au făcut apoi nume ca: Loloiu, Treanca, Buțutoiu (Iacobuț . . .) Buleandrá, Bolunduț, Florint, Flămând, Furfuréză, Hădărugă, Mucea, Rlios. Cu tot spiritul satiric al românului, totuși acest fel de nume nu sînt așa triviale, nici obscene, ca să ne facă să roșim, cum sînt

într'alte limbi și încă de cultură înaltă. Să fiu dispensat de a face paralelă.

Mai bine să aruncăm o privire peste cele espuse și să tragem

Conclusiuni.

Numele de familie n'au gen după sex. Nu este Florescu, Ursu, Albu, Cârmu, de genul masculin, nici: Colța, Creța, Tóca, Furcă, . . . de genul feminin. Articulațiunile lor s'a făcut dară numai după terminațiune și s'a zis: Florescul, Schiopul, Ursul, Surdul, Roșul. Mai târziu perdură pe l din articol, ca și numele comune (apelative) și lipsa articolului s'a compensat cu lungirea lui u final: Ursu, Schiopu, Roșu, Surdu . . . Cele terminate în a și în e cu articolu feminin, ca Alba, Bora, Colța, Florea, Pleșa, Tóca.

La început toate numele de familie s'au articulat și s'a zis: Văcariul, Pécuaritul, Flórescul, Schiopul; Popa, Tomuța, Udrea, Vlása. Mai târziu unele își perdură articolul de tot și lipsa lui nu s'a compensat, cum ziserăm mai sus, că așa a vrut usul, tendința spre simplificare și cruțare. S'a zis deci: Pécuarit, Văcariu, Sítariu, Urs, Pop, Tomuța, Pleș, Mare, Vlas ș. a.

Azi prin o nefericită imitațiune a graiului din Muntenia unii scriu: Văcar, Pécurar, Sítar, Ciobotar, Vărar, adecă așa, cum românul din Ungaria nu zice.

De ce ne abatem de la usul poporului? O imitatori! Sciți cum vă inferéză Horațiu: O imitatores, . . .

Numele romane de sub I. cel puțin în parte sînt vechi, străbune. Conced, că între ele vor fi și de cele făurite în timpurile mai nouë ale reacțiunii făcute în contra elementelor străine în limbă. Eñ le-am colectat din rapórttele gimnasiilor și din „Alsófehér vármegye roman népe” de Dr. Greg. Moldovan, care cred, că a inferit numai nume din popor. — Conced și aceea, că între numele de sub I. b) vor fi și de acele, ce cu asemănarea sunetelor m'au făcut să le grupez între ante-romane și să cerc a le esplica cu ajutorul limbii sanscrite și celtice. Dar atâta coincidență de sunete, ca toate să se pótă trage la Indoéla, totuși nu se póte admite. Rémâne dar, că macar óre câte dintre ele sînt foarte vechi, póte de la vechile popóre arice: Agatirsii, Bastarnii, Getii și Dacii. Fiind aceștia urmașii Agatirsilor din familia traco-ilirică, ca și Celtii, am cređut, că numele, ce se pot esplica prin mijlocirea limbii celte, pe dreptul le pot socoti de ante-romane. E remarcabil faptul, că de aceste nume nu se află la popórele conlocuitoare. — Dacă în limba română se află și numai câte-va nume moștenite de la străvechile popóre locuitoare în aceste țări, pe drept putem susține, că nomenclatura familiară română are caracter străvechiu. Așa cred, că din cele produse mai sus sub I. b) toți criticii nepreocupați vor admite óre câte-va. Deci stă conclusiunea.

Acum privescă criticul rece cu ochi de ghiță la întregă nomenclatura noastră familiară și se va convinge, că aceea este românescă. Influența creștină, ori cât de decidătoare într'un respect, n'a alterat întru nimic caracterul românesc: Medrea, Smedrea, Mitru, Nicórá, Nicula, Crestescu, Cristea, Crucean, ș. a. ș. a. sînt toate după firea limbii române. Ca excepțiune, care întâ-

resce regula, figureză singur numele: Anghel (nu Ánger).

Din evul vechiu ne-am ales cu nomenclatură romană, străbană.

În evul mediu s'a născut nomenclatura românescă și continuă până azi. Aceea vine înse puternic influențată de magiari, ca urmare a vieții noastre intime cu dñșii în timp de ani o mie. Constituțiunea feudală a dat nobililor, ér breslele meseriașilor au dat măestrilor români nume respective și predicate magiare. De altă parte țărani iobagi ocupați pe la curțile domnesci, unde viața era magiară, au căpétat nume după funcțiunea, ce aveau: ast fel bucătariul a devenit Szakács; brutariul Sütő; servitoriul Darabant; surugiul Kocsis; chelariul Kolcser; grădinariul Kertész. Așa s'au făcut: Halász, Kandász, Béres . . . și alte multe, cari ar fi timpul suprem, să le colectăm și să compunem un Dicționariu complet al numelor de familie românesce. — Puține nume patronimice magiare s'au făcut cu sufixa formativă magiară fi, d. e. Banfi, Popfi, Simonfi.

Cu privire la numele străine peste tot să se observe, că acele nu tot de una arată cuceriri, ca d. e. Neamțu, Ungur, Sas . . . ca și cum aceia cari, pörtă aceste nume, ori înaintașii lor ar fi fost óre când nemți, magiari, sași . . . ; nu, ci poporul de multe ori a dat aceste numiri, căci respectivii au vorbit cutare limbă, cum se zice și azi, că cine-va e Neamț bun, Ungur bun, ce atâta însemneză: știe bine nemțesce, unguresce. Altă dată s'au numit Sirbu, Totu, Tăutul, Frâncu, pentru că au trăit timp mai îndelungat între acestia, cum și azi e datina de a zice cam în batjocură: Sécuiu, Sas, celui ce după locul născerei este dintre Sécui sau dintre Sași.

Numele românesce s'au păstrat mai curate în munții apuseni, unde iobăgia era de altă natură, póte mai ușor, și contactul cu curțile forte rar și neînsemnat, dóră, când își duceau decimele la boeri. La țară mai românesce sînt cele date după natură v. p. V., apoi cele patronimice: Luca, Filimon ș. a. v. p. IV. și în fine cele după însușiri și scđderi v. p. III. Aceste toate la oaltă dau marea maioritate de nume românesce față cu toate cele alalte.

Într'adevăr sînt sate, în cari maioritarea covârșitoare pörtă nume după locul, de unde s'a mutat ca d. e. într'un sat din câmpie sînt: Ludușan, Murășan, Căpușan, Budian, Lechințan, Sângerean, Cicudean, ș. a.

Din numele grupate sub II. după oficiu, demnități, măestrii ș. a. reese evident, că și în timpul iobăgiei s'au aflat meseriași români și încă nu puțin. Au ocupat și funcțiuni mai înalte de stat, ca Ban, Voda, (Vaivod), Chinez; apoi birău (jude, primariu); n'au fost străini nici de miliție (Cătană, Dobaș, Trimbițaș, Lobonț, Viteaz); au fost medici (Vraciu, Doctor, — acesta mai recent) și zugrafi (pictori); apoi meseriași de multe feluri (Cădari, Butnari, călțunari, măcelari, morari, . . . până și berari și oficiali de băi. N'au lipsit în fine nici scriitorii, dovadă numele: Condeiu, Călămariu. Óre azi stăm pe o treptă mai înaltă de meseriași și nici industriași?

(Va urma.)

Bibliografie.

A apărut:

„**Revista Tineretă**”, foie beletristică-literară, apare în Bistrița (strada Iemnelor 39) la 1 și 15 ale fiecărui luni. Anul V, nr. 14, de la 15 Iulie n. 1902, are următorul cuprins: Todoran: Episod din istoria regimentului de graniză de la Năsăud, de Victor Onișor. — Adlo, poezie de V. B. Munteșcu. — Psihologia multimei: Fragment de Guy de Maupassant. — Amintire (Mărioș), de Viorescu. — Secțiunile „Asociațiunii”. Sedințele ținute în 11—14 Iulie. — Adunarea desp. Bistrița și „Asociațiunii la Monor. — Concurs. — Apel. — Histratiuni: Insula Ragusa și Lacrova.

N. Iorga: **Sale și prețuri din Ardeal, Bucuresol 1902**. Acesta este titlul unei scrieri foarte prețioase, ce ne-a dat-o distinsul profesor universitar din Bucuresol N. Iorga. Cartea cuprinde cu mult mai mult, de cât ne arată titlul ei, cât ne desfășură istoria culturală a Românilor din țările coronei ungare din timpuri vechi până la anul 1767, când a murit episcopul Dionisie Novacovici. A cărui corespondență a îndemnat ne neobositul cercetător a scris această carte. Închinată fiind „preștilor și învățătorilor”, noi le-o recomandăm cu toată căldura. Prețul este 2 lei 50 bani.

Dr. Augustin Bunea: **Vechele Episcopii Românești a Vadului, Geacajului, Silvasului și Băgradului**. Blaz 1902, pag. 152, prețul 2 cor. 50 fl.

Eleasa din Ardeal: **Ștroyt de röt**, Arad 1902. Sub acest titlu doăra Eleasa Sânion, profesoră la școala noastră de fete, a publicat o frumoasă edecție din poeziile sale resăcite prin ziarul nostru unde au fost publicate. Sînt versuri gingașe scrise în stil neapretensiv și căntând pe simțurile corde ale inimii tehnical căutec al iubirii. Se pot procura și de la tipografia seminariale cu prețul de 1 cor.

Suplex libellus Valachorum, text original și traducere făcută de Dr. Elie Dalanu, Sibiu 1901, pag. 67, prețul 1 cor. Se poate procura și de la Tipografia archidiecezană.

Editor și redactor răspunzător:

Aurel C. Domșa.

I n s e r a t e.

Nr. 80—1902.

(32) 1—1

C O N C U R S.

Se scrie concurs cu termenul de 25 August și n. a. c. pentru postul de învățător la școala comunală din Tohanul-vechi.

E m o l u m e n t e :

- 600 corone salari;
- 100 corone bani de casier și foloșința 1/4 jager de grădina.

Cereriile provădute cu documentele de lipsă și timbrate sînt a se adresa la se-

natul scolastic comunal în Tohanul-vechi (O-Tohan). Vor fi preferite cele de religiuina greco-catolică.

Tohanul-vechi, 10 August 1902.

Moise Brumbold Demetriu Pop
președinte. notar.

Cu veritabil Christoph-Lack se pot văpsi (colora) padimentele caselor, fără de a se intrerumpe folosirea acestora, fiind că nu are *mirosul cel neplăcut*, cum și uscarea târzie și scorbosă, ce o au văpselile și lacul de olei. Afără de acestea modul întrebnițării lui e de tot simplu, în cât îl pôte face fie cine. (22) 11—15.
Deposite în: Sibiu: Franz Jahn Söhne.
Blaz: Ludovic Schnller.

In atențiunea proprietarilor de pământ!

„Eliberarea pământului de greunamînt”.

„Intreprindere de Credit-Hipotecar”

este titlul unui institut ce s’a înființat cu scopul de a da ocaziune proprietarilor de pământuri se pôtă ajunge la împrumuturi ieftine și pe lângă condițiunile cele mai favorabile.

Acest institut dă împrumuturi pe pământuri ori și unde.

Interesele cu amortisarea capitalului cu tot fac mai puțin ca la băncile mici, numai interesele simple. Favorul cel mai deosebit și de neprețuit este, că cu încetarea din viață a debitorului, suma împrumutată se șterge de pe pământul hipotecat, ér ratele plătite în amortisarea capitalului se restituiesc numai de cât în bani gata.

Cu modalitatea împrumuturilor acestora, proprietarul unui pământ ajunge la bani ieftini și este sigur că ori și când ar înceta din viață, pământul rămâne liber de greunamînt, ér eredi mai capetă și bani gata. Recomandăm tuturor acelor proprietari de pământuri, cari au lipsă de bani să se folosească de favorul acesta.

Pe pământuri cari sînt hipotecate la alte institute încă se dau împrumuturi plătindu-se din suma împrumutată datorită veche la respectivul institut.

La cereri de împrumuturi se reeere copia cărților funduare și foia catastrală.

Prospecte detaliate cu informațiunile necesare să trimt la oerere, pe lângă trimiterarea de mărci postale în valóre de una corónă pentru porto postal.

Cereriile sînt a se adresa la:

R e p r e s e n t a n ț a

„Intreprinderii de Credit-Hipotecar, Eliberarea pământului de greunamînt”,
în Sibiu (M. Szeben) strada Bruckenthal 36.

(31) 2—10

Tipografia Seminarului archidiecezan.